

Ks. Jan Dyduch

Papieska Akademia Teologiczna, Kraków

UDZIAŁ KARDYNAŁA KAROLA WOJTYŁY W PRACACH KONGREGACJI (SAKRAMENTÓW I) KULTU BOŻEGO ORAZ KONGREGACJI DUCHOWIEŃSTWA

WSTĘP

Ważną decyzją II Soboru Watykańskiego było wezwanie do odnowy najwyższych urzędów Kościoła, stanowiących części Kurii Rzymskiej: „Ojcowie Świętego Soboru wyrażają życzenie, by te dykasterie, które bezpośrednio świadczyły ogromną pomoc Biskupowi Rzymskiemu i pasterzom Kościoła, poddano nowej organizacji”¹ Jednym z istotnych elementów reformy Kurii Rzymskiej miało być jej umiędzynarodowienie wyrażające powszechność Kościoła:

Poza tym, skoro te dykasterie ustanowiono dla dobra całego Kościoła, istnieje życzenie, by ich członkowie, funkcjonariusze i doradcy, a także legaci papiescy byli więcej, w miarę możliwości, dobierani z różnych połaci Kościoła, dla ukazania naprawdę powszechnego charakteru urzędów Kościoła katolickiego.²

W procesie posoborowej odnowy Kurii Rzymskiej i w jej działalności uczestniczył kardynał Karol Wojtyła, arcybiskup krakowski, mianowany przez papieża Pawła VI członkiem następujących urzędów: Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego, Kongregacji Duchowieństwa, Kongregacji Kościołów Wschodnich, Kongregacji Wychowania Katolickiego i konsultorem Papieskiej Rady Świeckich (nb. nazwy ich ulegały zmianom). Jego wkład w działalność Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego oraz Kongregacji Duchowieństwa jest przedmiotem rozważań niniejszego artykułu opartego o materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

I. UDZIAŁ W PRACACH KONGREGACJI SAKRAMENTÓW I KULTU BOŻEGO

Pierwszym posoborowym dokumentem nawiązującym do postulatu o odnowie Kurii Rzymskiej była konstytucja apostolska *Regimini Ecclesiae universae*

---

¹ DB 9.
DB 10.

z 15 VIII 1967 r.³ M.in. ustanowiła ona Kongregację Sakramentów i Kongregację Obrzędów. Wkrótce, bo już w 1969 r., papież Paweł VI konstytucją *Sacra Rituum Congregatio* 8 V podzielił Kongregację Obrzędów na Kongregację Kultu Bożego i Kongregację Spraw Kanonizacyjnych.⁴ Przed Kongregacją Kultu Bożego stało wielkie i pilne zadanie kontynuowania podjętej już odnowy liturgii w Kościele.⁵ Jej program wytyczył pierwszy z dokumentów II Soboru Watykańskiego, mianowicie konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, postanawiając:

Ponieważ Sobór Święty postawił sobie za cel: przyczynić się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych (...), dlatego uznał, że w szczególny sposób należy zatroszczyć się także o odnowienie i rozwój liturgii.⁶

Do ukształtowanej na nowo Kongregacji, mającej się zająć kierowaniem i koordynacją odnowy liturgicznej w Kościele, powołał papież Paweł VI w dniu 15 VIII 1970 r. arcybiskupa krakowskiego, kardynała Karola Wojtyłę.⁷ O powyższej nominacji powiadomili i przesłali gratulacje: prefekt Kongregacji kard. Benno Gut i jej sekretarz abp A. Bugnini.⁸

Bardzo istotne w przeprowadzaniu odnowy liturgicznej było przygotowanie nowych norm liturgicznych. Jednym z pierwszych schematów dokumentów przesłanych przez Kongregację kard. Karolowi Wojtyłe z prośbą o uwagi był schemat dotyczący reformy święceń pod tytułem *Ordines minores*. Odesłał on swoje uwagi, a następnie je zreferował na sesji plenarnej Kongregacji w dniach 10-13 XI 1970 r. Oprócz uwag szczegółowych doniosłe znaczenie ma jego uwaga ogólna, w której zaznacza, że waga problemu wymaga jego konsultacji z konferencjami biskupów. Dodał także, że Konferencja Episkopatu Polski przygotowuje uwagi dotyczące tej sprawy.⁹ W niedługim czasie otrzymał odpowiedź informującą, że Kongregacja przygotowała nowy projekt dokumentu w sprawie święceń i rozesłała go do wszystkich konferencji biskupów, prosząc o uwagi w oznaczonym terminie.¹⁰

Powyższe prace nad reformą święceń przygotowały materiał do *motu proprio* papieża Pawła VI *Ministeria quaedam* z 15 VIII 1972.¹¹ Dokument ten wprowadził posługi w miejsce święceń niższych i zniósł najniższy stopień święceń wyższych – subdiakoniat.

AAS 59 (1967) s. 885-928.

⁴ AAS 61 (1969) s. 297-305.

⁵ Por. E. S z t a f r o w s k i, *Kuria Rzymska Jana Pawła II*, PK 33 (1990) nr 1-2 s. 51-52.

⁶ KL 1.

⁷ Pismo Sekretariatu Stanu brzmi: „Il Santo Padre ha nominato Membro della Sacra Congregazione per il Culto Divino Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Carlo Wojtyła Archivescovo di Cracovia. Tanto si partecipa al medesimo Card. Wojtyła, per sua opportuna conoscenza e norma. Dal Vaticano, 15 Agosto 1970, G. Card. Villot. (Akta Kardynała Karola Wojtyły, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKKW), sygn. AI/130.

⁸ Pismo Kongregacji Kultu Bożego, 20 sierpnia 1970, AKKW, AI/132.

⁹ Pismo z 21 stycznia 1971, AKKW, G III-1/27

¹⁰ Pismo z 20 lutego 1971, AKKW, G III-1/34.

¹¹ AAS 64 (1972) s. 529-534.

Reforma liturgiczna nie obyła się bez pewnych zgrzytów i nieporozumień. Kard. Karol Wojtyła pragnął je zażegnać i wyjaśnić. Taką sprawą było opuszczenie w powszechnym kalendarzu Kościoła katolickiego świętych polskich. W obowiązującym do tego czasu kalendarzu powszechnym byli umieszczeni następujący święci polscy: Stanisław biskup i męczennik, Jacek wyznawca, Jadwiga, księżna śląska (pochodzenia niemieckiego), i Kazimierz królewicz. W wyniku reformy wspomnienie św. Jacka zostało przeniesione do kalendarza partykularnego, a pozostałych polskich świętych pozostawione tylko w formie wspomnienia *ad libitum* (dowolne). Ponieważ „dowolne wspomnienie” św. Stanisława zostało przeniesione z 7 maja na 11 kwietnia, św. Jana Kantego z 20 października na 23 grudnia, św. Kazimierza pozostało w dniu 4 marca. Faktycznie nie byłyby one obchodzone z powodu Wielkiego Postu, Adwentu czy okresu wielkanocnego.

Kard. Karol Wojtyła, przedstawiając powyższą sytuację, zwrócił się o ponowne rozpatrzenie sprawy i przywrócenie do kalendarza Kościoła powszechnego św. Stanisława biskupa i męczennika oraz św. Wojciecha biskupa i męczennika w formie *memoria obligatoria*. Gdyby to było niemożliwe, to przynajmniej należałoby wprowadzić do kalendarza powszechnego „wspomnienie obowiązkowe” św. Stanisława biskupa i męczennika. Swoją prośbę kard. Karol Wojtyła, występujący w imieniu Episkopatu Polski i w charakterze członka Kongregacji Kultu Bożego, uzasadnił racjami historycznymi, pastoralnymi, geograficznymi i eklezjalnymi, dodając, że św. Stanisław „*primus ex Polonis honore sancti decoratus est (1253 anno) et magno ac ininterrupto cultu gaudens, quasi pater omnium sanctorum Polonorum habetur*”¹²

W odpowiedzi Stolica Apostolska uznała słuszność przedstwionych racji za pozostawieniem św. Stanisława w kalendarzu powszechnym. Jednak ze względu na konieczność szybkiego wydania kalendarza i odmownego załatwienia dużej liczby tego rodzaju prośb, nie spełniono przedłożonego postulatu, sugerując możliwość przedstawienia ponownego wniosku w tej sprawie w późniejszym terminie.¹³ Rzeczywiście, kard. Karol Wojtyła powrócił do niej parę lat później. Z okazji przygotowywanej 900. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Stanisława zwrócił się do papieża Pawła VI w sposób następujący: „*La seconda supplica concerne l'introduzione nel calendario liturgico della Chiesa universale la 'memoria obligatoria' per San Stanislao*”¹⁴ Odwołał się wówczas do obietnicy zawartej w piśmie Stolicy Apostolskiej z 1971 r.¹⁵

Bardzo ważne dla odnowy liturgii było wprowadzenie do użytku nowych ksiąg liturgicznych o podstawowym znaczeniu, do których należy zaliczyć mszał, liturgię godzin i kalendarz Kościoła powszechnego. Kongregacja Kultu Bożego

¹² „Pierwszy z Polaków został przyozdobiony chwałą ołtarzy i cieszy się wielkim i nieprzerwanym kultem i jest uważany za ojca wszystkich świętych Polaków” Pismo z 11 marca 1971, AKKW, G III-1/40.

¹³ Pismo Sekretariatu Stanu z 25 maja 1971, AKKW, G III-1/58.

¹⁴ Pismo kard. K. Wojtyły z 18 października 1977, AKKW, G III-1/151.

¹⁵ „*Id tamen non impedit. quominus optata vestra in posterum, opportuniore data occasione, rursus considerari possint*” Pismo Sekretariatu Stanu z 25 maja 1971, AKKW, G III-1/58.

przygotowała w tej sprawie projekt *Notificationis*, który rozesała do swoich członków prosząc o uwagi.¹⁶ Kard. Karol Wojtyła w swoich uwagach podkreślił trudną sytuację krajów Europy Wschodniej. Należy ją odróżnić od panującej w regionach, w których zawsze można było bez trudności wydawać księgi liturgiczne: w przeszłości po łacinie, a aktualnie w językach narodowych. Natomiast w Polsce i w innych krajach Europy Wschodniej – pisał on – jest wielkim pragnieniem Ludu Bożego: wiernych świeckich i kapłanów wprowadzić język narodowy do liturgii; nawet już to uczyniono we Mszy św. (1971 r.), lecz odprawianej przy użyciu poprzedniego mszału. Jeśli chodzi o *Officium Divinum*, jest odmawiane w języku łacińskim i długo tak jeszcze będzie. Dlatego zaproponowany termin obowiązkowego wprowadzenia nowych ksiąg liturgicznych jest, zdaniem kard. Wojtyły, dla naszego regionu nierealny. Ustalenie tego terminu należy pozostawić krajowym konferencjom biskupów, które – biorąc pod uwagę lokalne warunki – ostatecznie ustalą termin wprowadzenia nowych ksiąg liturgicznych: Mszału Rzymskiego i Liturgii Godzin, z tym że niekoniecznie będzie on równoczesny.¹⁷ Kongregacja Kultu Bożego uznała powyższe racje i zgodziła się na przedstawione propozycje.¹⁸

Oprócz Mszału Rzymskiego i Liturgii Godzin Kongregacja Kultu Bożego przygotowała i opracowała jeszcze inne księgi liturgiczne. Ich schematy były przesyłane do członków Kongregacji wraz z relacjami sporządzonymi w oparciu o dyskusję przeprowadzaną na zebraniach plenarnych. 23 II 1972 r. został przesłany schemat rytuału *De benedictionibus* oraz związane z nim *Relatio*.¹⁹ 23 X 1972 r. przesłano dwa schematy: 1. *Ordo reconciliandi paenitentium*, 2. *De admissione inter candidatos ad diaconatum et presbyteratum, de institutione lectorum et acolytharum, de sacro caelibatu applictendo*.²⁰ Do niektórych schematów ksiąg liturgicznych były załączone prośby o przesyłanie uwag i sugestii. 8 VIII 1973 r. rozesała schemat *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris deque aliis locis, de rebus sacramentis*.²¹ Kard. K. Wojtyła przygotował kilka uwag do wymienionego schematu. Między innymi zwrócił uwagę na formułę „Ite in pace”, stwierdzając, iż jej użycie nie jest zbyt szczęśliwe, ponieważ wierni często po jej wypowiedzeniu pozostają jeszcze w kościele na modlitwie. Bardziej stosowna byłaby formuła: „Manete in pace” lub tradycyjna: „Benedicamus Domino” Proponował również odpowiednią adaptację tekstów biblijnych używanych w liturgii, np. wezwanie „Deus Israel” zastąpić „Deus noster”²²

Bardzo istotne dla kształtowania prawa liturgicznego i odnowionych tekstów liturgicznych były zebrania plenarne członków i konsultorów Kongregacji Kultu Bożego, które odbywały się zasadniczo dwa razy w roku, wiosną i jesienią. Były one bardzo dobrze przygotowane poprzez rozesała dużo wcześniej do wiado-

¹⁶ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 5 kwietnia 1971, AKKW, G III-1/47

¹⁷ Pismo kard. K. Wojtyły z 18 maja 1971, AKKW, G III-1/49a.

¹⁸ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 2 czerwca 1971, AKKW, G III-1/51.

¹⁹ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 23 lutego 1972, AKKW, G III-1/69.

²⁰ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 23 października 1972, AKKW, G III-1/13.

²¹ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 8 sierpnia 1973, AKKW, G III-1/95.

Pismo kard. K. Wojtyły z 4 grudnia 1983, AKKW, G III-1/99.

mości uczestników dokładny plan sesji, jak również stosowne dokumenty. Stąd też prowadzone dyskusje były bardzo merytoryczne, ale też wymagały od uczestników gruntownego przygotowania. Kard. K. Wojtyła brał w nich wielokrotnie udział. Np. przedmiotem sesji plenarnej w marcu 1972 r. były następujące sprawy: konsekracja kościoła i ołtarza, modlitwy eucharystyczne, ceremoniał biskupi, kult eucharystyczny poza Mszą św.²³ Zaproszenia i programy były przesyłane kilka miesięcy wcześniej. Wyrazem współpracy Kongregacji ze swoimi członkami było przysyłanie im tak dokumentów finalnych, jak również ksiąg liturgicznych przed ich opublikowaniem. Kard. K. Wojtyła otrzymał w ten sposób *Okólnik do przewodniczących Konferencji Biskupich o modlitwach eucharystycznych* (1973 r.),²⁴ rytuał *O Komunii św. i kulcie tajemnicy Eucharystii poza Mszą św.* (1973 r.),²⁵ *Directorium o Mszach św. dla dzieci* (1973 r.),²⁶ rytuał *O Sakramencie Pokuty* (1974 r.).²⁷

W marcu 1974 r. nowym prefektem Kongregacji Kultu Bożego został mianowany australijski kardynał James Knox. W liście skierowanym do jej członków podkreślił dotychczasową niezwykle owocną działalność Kongregacji w odnowie liturgii. Dzięki tej pracy reforma ksiąg liturgicznych – pisze dalej Kardynał Prefekt – została zakończona. Pojawiły się pewne trudności w jej asymilacji w niektórych krajach. Winny one stać się przedmiotem rozważań plenarnych zebrań Kongregacji. Najbliższe z nich miało się odbyć w listopadzie, po zakończeniu Synodu Biskupów. Jego temat to: „Sakramenty i ewangelizacja”, który – prognozuje Kardynał Prefekt – dostarczy nowych inspiracji do rozważań o sprawach liturgii. List kończy się informacją o przesłaniu członkom Kongregacji nowej adhortacji apostołskiej Pawła VI *De Beatae Mariae Virginis cultu* i wydawnictwa śpiewów gregoriańskich *Jubilate Deo* oraz prośbą o sugestie do prac Kongregacji.²⁸

Odpowiadając na powyższe pismo, kard. Karol Wojtyła przesłał gratulacje nowemu Prefektowi i podziękował za przesłane publikacje. Jednocześnie zaproponował, odwołując się do zastrzeżeń wiernych i kapłanów, przygotowanie przez krajowe konferencje biskupów nowych własnych lekcjonarzy mszalnych.²⁹

Jak już zaznaczyliśmy, konstytucja apostołska *Regimini Ecclesiae universae* z 1967 r., ustanawiająca Kongregację Kultu Bożego, nie zakończyła posoborowej reformy Kurii Rzymskiej. Doświadczenia zdobyte po jej wydaniu oraz powiązania i duża zbieżność zadań Kongregacji Kultu Bożego i Kongregacji Sakramentów skłoniły Pawła VI do wydania nowego dokumentu reformującego ponownie Kurie Rzymską.³⁰ Wydając konstytucję apostołską *Constans Nobis* 11 VII 1975 r., połączył on dwie dotychczasowe kongregacje Kultu Bożego i Sakramentów w jedną,

²³ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 22 lipca 1971, AKKW, G III-1/60.

²⁴ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 10 czerwca 1973, AKKW, G III-1/93.

²⁵ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 1 października 1973, AKKW, G III-1/96.

²⁶ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 13 października 1973, AKKW, G III-1/104.

²⁷ Pismo Kongregacji Kultu Bożego z 3 stycznia 1974, AKKW, G III-1/106.

²⁸ Pismo Kardynała Prefekta z 31 marca 1974, AKKW, G III-1/115.

²⁹ Pismo kard. Karola Wojtyły z 27 maja 1974, AKKW G III-1/114.

³⁰ Por. E. S z t a f r o w s k i. *Kuria Rzymska*, Warszawa 1981 s. 989-99.

którą nazwano „*Sacra Congregatio pro Sacramentis Divinoque Cultu*”³¹ – Święta Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego. O tym wydarzeniu Sekretarz Stanu zawiadomił kard. K. Wojtyłę specjalnym pismem. Napisał w nim, iż Kongregacja Kultu Bożego z dniem 1 VIII 1975 przestała istnieć oraz że została utworzona nowa Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego. Powiadomił następnie, że papież Paweł VI mianował jej nowych członków, do których zaliczył także Arcybiskupa Krakowskiego.³² Pismo to wraz z życzeniami przesłał kard. K. Wojtyła prefekt nowej Kongregacji – kard. J. Knox.³³

Kard. K. Wojtyła, uczestnicząc w działalności Kongregacji Kultu Bożego, zmierzał do wypracowania metody jej działania. Akcentował bardzo mocno współpracę z konferencjami biskupów różnych regionów. Dostrzegając wielką różnorodność kulturową w poszczególnych krajach, podkreślał palącą potrzebę uwzględniania ich lokalnych warunków podczas podejmowania decyzji przez urzędy Kurii Rzymskiej. Zwracał na to uwagę także przy wprowadzaniu reformy liturgicznej. Wydaje się, że metoda ta została zaakceptowana i przyjęta przez nowo utworzoną Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego. Stąd w oparciu o inicjatywę podjętą przez liczne konferencje biskupów, Kongregacja przygotowała schemat *De ministeriis non ordinatis*. Sprawa posług i urzędów spełnianych przez wiernych świeckich, będąca przedmiotem powyższego schematu, wymagała rozstrzygnięć i wskazań Stolicy Apostolskiej. Już wtedy dostrzegano, że jest to sprawa niezwykle trudna. Dlatego zwrócono się do członków Kongregacji i do innych instytucji kościelnych o przesyłanie na ten temat uwag i propozycji.³⁴

W swojej odpowiedzi kard. K. Wojtyła ujął zagadnienie na tle całokształtu apostołstwa świeckich, które jawi się jako konieczna potrzeba Kościoła okresu posoborowego. Tych świeckich, którzy podjęli to apostołstwo, trzeba wspierać, a innych pobudzać do czynnego udziału w życiu Kościoła, troszcząc się o ich formację. Specjalne posługi powierzane świeckim mają być jasno określone i ukazane na tle porządku kościelnego.³⁵

Należy zaznaczyć, że ta uwaga, znowu dotycząca metody, była niezwykle ważna. Okazało się to w dalszej dyskusji na ten temat, w której jako problem podstawowy podjęto określenie posług powierzanych świeckim. Dyskusje prowadzono w różnych środowiskach i na różnych szczeblach. Jednak nie opublikowano specjalnego dokumentu dotyczącego tej sprawy. Rezultaty dyskusji wykorzystano przy redagowaniu nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* (por. kan. 230). Miała ona także wpływ na prace Synodu Biskupów w 1987 r., poświęconego powołaniu i misji świeckich w Kościele. Posynodalna adhortacja apostołska postanawia:

Zanim komisja zakończy swoje prace, wszystkie kościoły partykularne w trosce o to, by kościelna praktyka powierzania świeckim pewnych posług stosowana była w sposób uporządko-

³¹ AAS 67 (1975) s. 417-420.

³² Pismo kard. J. Villot z 10 września 1975, AKKW, G III-1/127

³³ Pismo Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego z 30 września 1975, AKKW, G III-1/126.

³⁴ Pismo Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego z 30 kwietnia 1976, AKKW, G III-1/133.

³⁵ Pismo kard. K. Wojtyły z 14 września 1976, AKKW, G III-1/135.

wany i przynosiła pożądane owoce, winny ściśle przestrzegać teologicznych zasad, o których była mowa, pamiętając przede wszystkim o zasadniczej różnicy między kapłaństwem urzędowym i kapłaństwem powszechnym...³⁶

Przywołany tekst adhortacji Jana Pawła II bardzo współbrzmi z uwagami na ten temat przesłanymi przez kard. K. Wojtyłę prawie 12 lat wcześniej.

Kard. K. Wojtyła pragnął zainteresować Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego ważnymi wydarzeniami w dziejach Kościoła w Polsce i w archidiecezji krakowskiej. Dlatego przesłał do jej prefekta kopię, wspomnianego już wyżej, listu wręzonego Pawłowi VI 3 XI 1977 r. Píše tam o 900. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Stanisława, biskupa krakowskiego, i trwającym przygotowaniu archidiecezji krakowskiej do jej obchodów przez Synod Duszpasterski rozpoczęty 8 V 1972 r., jak również o Synodzie Metropolii Krakowskiej rozpoczętym 28 X 1972 r. w 50. rocznicę jej erygowania. Charakteryzując postać św. Stanisława, podkreśla jej znaczenie dla całego narodu polskiego, dlatego – konkluduje – 900. rocznica męczeńskiej śmierci będzie świętem całej Polski. W związku z tym zwraca się z prośbą do Ojca Świętego o specjalny list apostolski skierowany do naszej ojczyzny.³⁷ Opatrzność Boża spełniła tę prośbę w sposób niezwykły, gdyż w czerwcu 1979 r. Jan Paweł II głosił osobiście orędzie papieskie do narodu polskiego, odbywając pierwszą pielgrzymkę do swojej ojczyzny.

Ośmioletnie prace kard. K. Wojtyły, najpierw w Kongregacji Kultu Bożego, a potem w Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego, zakończyły się 16 X 1978 r., w dniu jego wyboru na Stolicę Piotrową. Swoją działalność zaznaczył on aktywnym i zaangażowanym uczestnictwem w realizacji II Soboru Watykańskiego na odcinku odnowy liturgicznej. Udział ten jawi się jako troska o owocną i skuteczną reformę życia liturgicznego zarówno w Kościele powszechnym, jak i w naszej ojczyźnie.

II. UCZESTNICTWO W DZIAŁALNOŚCI KONGREGACJI DUCHOWIEŃSTWA

Kardynał sekretarz stanu, A. Cicognani, pismem z 29 VI 1967 r. powiadomił nowo kreowanego (26 VI 1967 r.) kard. K. Wojtyłę, że został mianowany przez papieża Pawła VI członkiem Kongregacji Kościoła Wschodniego i Kongregacji Soboru.³⁸ Zgodnie z obowiązującym wówczas *Kodeksem prawa kanonicznego* z 1917 r., Kongregacja Soboru załatwiała wszystkie sprawy dotyczące dyscypliny duchowieństwa diecezjalnego i wiernych świeckich.³⁹

15 VIII 1967 r., a więc niespełna dwa miesiące po wspomnianej nominacji, Kongregacja Soboru została przekształcona na mocy konstytucji apostolskiej

³⁶ Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, 23.

³⁷ Pismo kard. K. Wojtyły z 18 września 1977, AKKW, G III-1/151.

³⁸ Pismo Sekretarza Stanu z 23 czerwca 1967, AKKW, AI/128.

³⁹ Por. S z t a f r o w s k i, jw. s. 123.

Regimini Ecclesiae universae w Kongregację Duchowieństwa.⁴⁰ Miała ona zajmować się dyscypliną duchowieństwa diecezjalnego oraz niektórymi sprawami dotyczącymi dyscypliny kościelnej wiernych świeckich, dla których utworzono specjalną dykasterię – Papieską Radę Świeckich.⁴¹ Członkowie Kongregacji Soboru stali się tym samym członkami Kongregacji Duchowieństwa.

Przed zreformowaną Kongregacją jako pierwszorzędne zadanie jawiła się potrzeba wprowadzenia w życie wskazań i wytycznych II Soboru Watykańskiego dotyczących duchowieństwa. Zawarte są one głównie w dokumentach soborowych: w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*, w dekrecie *Presbyterorum ordinis* i dekrecie *Optatam totius*. Pierwszą sprawą, którą zajęła się odnowiona Kongregacja była stała formacja kleru zarówno w wymiarze wykształcenia, jak i wychowania, zwłaszcza kleru młodszego. Kard. K. Wojtyła napisał na ten temat szerokie opracowanie, którego materiał wystarczyłby na odrębny artykuł. Podkreśla w nim nagłą potrzebę wielorakiej formacji kapłanów w oparciu o nauczanie Soboru, jak również uwzględniającą wymagania lokalne. Kapłan jest formowany dla ludu wiernego, aby nie naruszając depozytu wiary, odpowiedział na jego aktualne zapotrzebowania. Chodzi o tzw. *aggiornamento* formacji kapłańskiej, która potrafiłaby sprostać wymaganiom Boga, Kościoła i ludu wiernego. Ważne w stałej formacji są pierwsze lata kapłaństwa, zwłaszcza rok pierwszy, wprowadzający w posługę. Duże znaczenie odgrywa tutaj pierwsza parafia neoprezbitera. W całości kształcie formacji stałej wiodącą rolę posiada pogłębianie wiedzy przez udział w wykładach, w konferencjach, a przede wszystkim indywidualne studium różnych dziedzin teologii i innych nauk wykorzystywanych w pracy duszpasterskiej. Posługa duszpasterska wymaga pogłębiania intelektualnego i duchowego niezbędnego do prowadzenia katechezy na różnych poziomach. Potrzebne jest też przygotowanie do prowadzenia duszpasterstwa specjalistycznego: apostołstwa świeckich, apostołatu rodzin, duszpasterstwa pracowników służby zdrowia, inżynierów, techników, artystów, itp. Skuteczność duszpasterska zależy od jego dobrej organizacji nie tylko na poziomie parafii, ale także diecezji czy krajowej konferencji biskupów.⁴²

Odrębnie został poruszony problem modlitwy, a w szczególności odmawiania *Officium Divinum*, mający istotne znaczenie dla formacji kapłańskiej. Kard. K. Wojtyła wyprowadzał potrzebę modlitwy kapłańskiej najpierw z relacji Bóg-człowiek, następnie z woli Kościoła, dalej z potrzeby ludu wiernego i samego kapłana. Obowiązek odmawiania *Officium Divinum* uważa za ciężki, „sub gravi” Uznawał także potrzebę specjalnego dokumentu papieskiego o modlitwie kapłańskiej.⁴³

Owocem tych prac był *Okólnik skierowany do przewodniczących konferencji biskupich w sprawie stałej formacji duchowieństwa, zwłaszcza młodszego z 4 XI*

⁴⁰ AAS 59 (1967) s. 885-928.

⁴¹ *Regimini Ecclesiae universae*, 68.

⁴² Opracowanie kard. K. Wojtyły, ss. 9, AKKW, G V-1/9.

⁴³ Opracowanie kard. K. Wojtyły, ss. 5, AKKW, GV-1/14.

1969 r.⁴⁴ Można w nim odszukać myśli zawarte w propozycjach kard. K. Wojtyły, a następująca dyspozycja: „Należy pilnie i dokładnie dobierać proboszczów i parafie, do których posyła się diakonów lub młodszych kapłanów celem wprowadzenia ich w duszpasterstwo”⁴⁵ jest prawie dosłownie wzięta z jego opracowania.

Z kolei niezwykle doniosłym zagadnieniem, którym zajęła się Kongregacja Duchowieństwa, była sprawa katechizacji. W tym celu przygotowano schemat *De directorio catechistico generali*, który posłano członkom Kongregacji, prosząc o uwagi. Kard. K. Wojtyła przesłał swoje obszerne opracowanie, w którym omówił aspekt podmiotowy i przedmiotowy katechezy. Katecheza winna być integralna ze strony podmiotu, tzn. cały lud Boży uczestniczący – zgodnie z nauczaniem II Soboru Watykańskiego – w posłannictwie prorockim Chrystusa jest za nią odpowiedzialny. Odpowiedzialność ta jest jednak zróżnicowana. Inna jest odpowiedzialność biskupa, kapłana, rodziców, inna wreszcie młodzieży i dzieci. Katecheza jawi się jako jedna z podstawowych funkcji apostołstwa duchownych, zakonników i świeckich a także stanowi świadectwo dawane Chrystusowi. W parze z postulatem katechezy integracyjnej od strony podmiotu idzie postulat integralności przedmiotowej, dotyczący przekazywanych treści. Musi ona obejmować całe nauczanie Kościoła, wszystkie prawdy zawarte w *Credo* i zasady moralności. Postulat ten nie wyklucza możliwości katechezy specjalistycznej. Przekazanie całokształtu nauczania Kościoła musi uwzględnić jego ustawiczny rozwój, sięgając do źródeł i wychodząc na spotkanie całemu życiu ludzkiemu. Chociaż *Dyrektorium* nie stanowi i nie zawiera żadnego katechizmu, musi sprowokować do prac w tym kierunku, do określenia charakteru i zawartości treściowej katechizmu współczesnego Kościoła.⁴⁶

W wydanym 11 IV 1971 r. przez Kongregację Duchowieństwa obszernym *Directorium catechistico generale* nietrudno odnaleźć myśli kard. K. Wojtyły.⁴⁷ Jednak jego propozycja dotycząca przygotowania katechizmu współczesnego Kościoła została pominięta. Chociaż *Dyrektorium* mówi o potrzebie katechizmów, dostrzega je jednak w wymiarze poszczególnych krajów czy diecezji. Do propozycji tej powrócili ojcowie synodalni, uczestniczący w Nadzwyczajnym Zgromadzeniu Synodu Biskupów rozpoczętym 26 I 1985 r., podczas którego wyrazili życzenie opracowania katechizmu dla całego Kościoła. Rezultatem tego postulatu jest *Katechizm Kościoła katolickiego* ogłoszony 11 X 1992 r.⁴⁸

Warto dodać, że tekst *Dyrektorium* otrzymał kard. K. Wojtyła od prefekta Kongregacji Duchowieństwa wraz z podziękowaniem za udział w jego przygotowaniu oraz z zaproszeniem na Międzynarodowy Kongres Katechetyczny organizowany na Uniwersytecie Laterańskim,⁴⁹ za co kard. K. Wojtyła przesłał podziękowanie.⁵⁰

⁴⁴ AAS 62 (1970) s. 123-134.

⁴⁵ Tamże nr 17a.

⁴⁶ Opracowanie kard. K. Wojtyły, AKKW, GV-1/12 y

⁴⁷ AAS 64 (1972) s. 97-176.

⁴⁸ Jan Paweł II, *Fidei depositum*.

⁴⁹ Pismo Kongregacji d/s Duchowieństwa z 26 maja 1971, AKKW, GV-1/83.

⁵⁰ Pismo kard. K. Wojtyły z 5 czerwca 1971, AKKW, GV-1/84.

Ważną sprawą w procesie odnowy posługi życia kapłanów było postanowienie II Soboru Watykańskiego o utworzeniu rad kapłańskich:

By zaś to doprowadzić do skutku, niech mają radę, czyli senat kapłanów, reprezentujących ogół prezbiterów, który dostosowany do dzisiejszych okoliczności i potrzeb, w formie i według norm prawnych do określenia, mógłby skutecznie wspierać biskupa swymi radami w rządzeniu diecezją.⁵¹

Po ukazaniu się norm wykonawczych do zacytowanego dekretu soborowego *Presbyterorum ordinis* zawartych w *motu proprio* Pawła VI *Ecclesiae sanctae*, zaczęły w Kościele powstawać rady kapłańskie. W związku z tym wyłoniło się wiele trudności i problemów, z którymi zwracano się do Kongregacji Duchowieństwa. Postanowiła ona im zaradzić oraz dać wytyczne na przyszłość w specjalnym okólniku o radach kapłańskich. W tym celu został sporządzony jego schemat, a z kolei Kongregacja wysyłając go do swoich członków postawiła kilka problemów do rozstrzygnięcia, prosząc o odpowiedzi do końca sierpnia 1969 r. Postanowiła także zwołać na 10 X 1969 r. plenarną sesję Kongregacji, dotyczącą tej sprawy, zapraszając również do udziału swoich członków.⁵²

Kard. K. Wojtyła przesłał 12 VIII 1969 r. pismo, w którym dziękuje za zaproszenie na plenarną sesję Kongregacji, powiadamiając o zamiarze swojego przybycia oraz przesyłając odpowiedzi na postawione problemy.⁵³ Wśród zasygnalizowanych kwestii była sprawa włączenia kapłanów zakonnych do rady kapłańskiej, jej kompetencji, stosunku do kapituły katedralnej i do diecezjalnej rady duszpasterskiej. Kard. K. Wojtyła proponował włączenie do rad kapłańskich tych kapłanów zakonnych, którzy spełniają posługi diecezjalne. Postulował dalej jasne rozróżnienie między kompetencjami rady kapłańskiej i diecezjalnej rady duszpasterskiej. Ta pierwsza miałaby się zająć tym, co dotyczy dobra duszpasterskiego diecezji w aspekcie posługi kapłanów; zaś druga winna rozważać sprawy duszpasterskie w aspekcie apostołstwa. Postulował również przyznanie kapitułom katedralnym charakteru „wyższego senatu” biskupa (*senatus superior*), dostrzegając jednocześnie pilną potrzebę ich reformy.⁵⁴

Okólnik o radach kapłańskich, podając ich skład, wylicza kapłanów zakonnych zatrudnionych w duszpasterstwie diecezjalnym. Rozróżnia kompetencje rad kapłańskich i rad duszpasterskich w oparciu o kryterium podane wyżej przez kard. K. Wojtyłę. Również – zgodnie z jego propozycją – postanawia zachować kapituły katedralne, nie nadając im jednak tytułu i funkcji senatu biskupa, który przysługuje jedynie radzie kapłańskiej.⁵⁵

Kard. K. Wojtyła wziął udział w zebraniu plenarnym Kongregacji 10 X 1969 r., w czasie którego przedyskutowano dokument o radach kapłańskich, przekazano na jego temat uwagi pisemne omówione powyżej i ostatecznie uchwalono

⁵¹ DK 7

⁵² List Kongregacji d/s Duchowieństwa z 28 czerwca 1969, AKKW, G V-1/34.

⁵³ AKKW, GV-1/35.

⁵⁴ Uwagi kard. K. Wojtyły z 12 sierpnia 1969, AKKW, GV-1/36.

⁵⁵ Okólnik *Presbyteri sacra ordinatione*, 11 kwietnia 1970, AAS 62 (1970) s. 459-465.

tekst listu okólnego. Przekazał także Kongregacji tekst *Statutu Rady Kapłańskiej Archidiecezji Krakowskiej*, za co otrzymał podziękowanie prefekta Kongregacji, kard. J. Wrighta.⁵⁶

Kolejne zebranie plenarne Kongregacji zaplanowane na 20 IV 1970 r. miało być poświęcone stowarzyszeniom kapłańskim. Kard. K. Wojtyła usprawiedliwił swoją nieobecność na nim i przesłał pisemne uwagi. Wyraził w nich akceptację działalności stowarzyszeń kapłańskich pod warunkiem, że jest ona zgodna z misją Kościoła i prowadzona jest pod jego nadzorem. Dostrzegł także potrzebę weryfikacji istniejących stowarzyszeń i zalecał ostrożność w tworzeniu nowych. W sytuacji braku możliwości ich tworzenia, jak np. w Polsce, proponował tworzenie takich form życia wspólnego i zbiorowej działalności kapłanów, które były możliwe – pod opieką biskupa – i pomagały realizować zadania związane z posługą i powołaniem kapłańskim.⁵⁷

Jednym z doniosłych zadań Kongregacji Duchowieństwa, która miała troszczyć się zarówno o duchownych, jak i o wiernych świeckich, była odnowa duszpasterstwa. Dlatego Kongregacja przygotowała schemat *De recognitione curae pastoralis in paroeciis*, który przesłała swoim członkom, zwracając się o uwagi i stwierdzając, że sprawa jest niezwykle ważna: „haec quaestio maximi est momenti...”⁵⁸

Kard. K. Wojtyła w przesłanych uwagach podkreślił potrzebę zachowania parafii terytorialnych, ożywiając ich działalność przez tworzenie mniejszych wspólnot, zwłaszcza w dużych parafiach. Centrami takich wspólnot miałyby być kościoły i kaplice, również zakonne. Duszpasterstwo w nich sprawowane powinno być koordynowane przez proboszcza. Przydatne dla odnowy duszpasterstwa mogłyby być parafie personalne w potrójnej formie: parafie narodowościowe, obrządkowe i specjalne – grupujące np. akademików, robotników czy emigrantów.⁵⁹ Należy dodać, że schemat *De recognitione curae pastoralis* nie zaowocował finalnym dokumentem. Niemniej jednak uwagi kard. K. Wojtyły zostały spożytkowane w promulgowanym w 1983 r. nowym *Kodeksie prawa kanonicznego*. Postanawia on:

Z zasady ogólnej parafia winna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium. Gdzie jednak to jest wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo innego jeszcze powodu” (kan. 518).

W ramach ożywienia duszpasterstwa, Kongregacja Duchowieństwa postanowiła zająć się radami duszpasterskimi, bardzo zalecanymi przez II Sobór Watykański: „Bardzo pożądaną jest rzeczą, by w każdej diecezji utworzono osobną radę duszpasterską z samym biskupem diecezjalnym na czele, w której by uczestniczyli

⁵⁶ Pismo Kongregacji d/s Duchowieństwa z 20 kwietnia 1970, AKKW, GV-1/53.

⁵⁷ Pismo kard. K. Wojtyły z 14 kwietnia 1970, AKKW, GV-1/47

⁵⁸ Pismo Kongregacji d/s Duchowieństwa z 27 stycznia 1971, AKKW, GV-1/76.

⁵⁹ Uwagi kard. K. Wojtyły z 25 marca 1971, AKKW, GV-1/79.

specjalnie dobrani księży, zakonnicy i świeccy”⁶⁰ Kongregacja poruszyła już wcześniej sprawę rad duszpasterskich w wydanym przez siebie *Okólniku o radach kapłańskich*, omówionym powyżej.⁶¹ Teraz chodziło o gruntowniejsze zajęcie się tym problemem. Dlatego na 15 III 1972 r. zaplanowano zebranie plenarne Kongregacji, wysyłając uprzednio jej członkom tzw. *Positiones*, dotyczące rad duszpasterskich i prosząc o uwagi. W tym zebraniu plenarnym przypadła kard. K. Wojtyła szczególna rola. Został poproszony o podjęcie się funkcji relatora, którą przyjął.⁶² W relacji ukazał ważniejsze wytyczne dotyczące rad duszpasterskich. Ustanowienie ich uznał za bardzo wskazane, bez nakładania ścisłego obowiązku ich powoływania. Mają one spełniać funkcję organu doradczego biskupa w odniesieniu do wszystkich spraw duszpasterskich. W swojej strukturze winny być one odzwierciedleniem Kościoła partykularnego. Działanie rad ma wynikać z ich struktury eklezjalnej, zgodnie z zasadą „operari sequitur esse” Kard. K. Wojtyła postulował także powołać rady duszpasterskie na szczeblu parafii i dekanatu.⁶³ *Okólnik o radach duszpasterskich* z 24 V 1973 r. zawiera wszystkie te postulaty.⁶⁴

Aktywna postawa kard. K. Wojtyły sprawiła, iż jego członkostwo w Kongregacji Duchowieństwa po upływie 5 lat zostało prolongowane na następne pięćlecie.⁶⁵

Kolejną sprawą będącą przedmiotem zainteresowania Kongregacji było prawidłowe rozmieszczenie kapłanów w Kościele. W tym celu rozesłano schemat *Directorium pro cleri distributione*. W uwagach do wymienionego dokumentu kard. K. Wojtyła podkreślił trzy sprawy. Pierwsza to troska o prawidłowe rozmieszczenie kapłanów na terenie Polski i pomoc, jaką diecezje południowe – w tym archidiecezja krakowska – świadczą diecezjom północno-zachodnim, w których odczuwa się dotkliwy brak kapłanów. Druga sprawa to potrzeba wysyłania kapłanów polskich do ludności polskiego pochodzenia żyjącej na emigracji, a w związku z tym ostateczne jej uregulowanie prawne zwłaszcza na kontynencie Ameryki Północnej. Wreszcie trzecia sprawa to wysyłanie kapłanów do pracy misyjnej lub też do krajów szczególnie potrzebujących pomocy. W tym względzie zasadniczą przeszkodą były trudności paszportowe i wizowe, stopniowo pokonywane.⁶⁶

W dalszej swej działalności powróciła Kongregacja do omawianego już problemu, dotyczącego stałej formacji duchowieństwa. Kard. K. Wojtyła przedstawił system formacyjny w archidiecezji krakowskiej, polegający na zorganizowaniu dwuletnich studiów przywydziałowych przy Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. Były to: Studium Katechetyczne, Studium Liturgiczne, Studium Duszpasterstwa Rodzin, Studium Życia Wewnętrznego oraz Studium Myśli Współczesnej. Oprócz uczestnictwa przynajmniej w dwóch wymienionych

⁶⁰ DB 27.

⁶¹ Pismo Kongregacji d/s Duchowieństwa z 15 stycznia 1972. AKKW, GV-1/115.

⁶² Pismo Kongregacji d/s Duchowieństwa z 17 stycznia 1972. AKKW, GV-1/116.

⁶³ Relacja kard. K. Wojtyły z 11 marca 1972. AKKW, GV-1/130.

⁶⁴ *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, VII, s. 1 nn. 12965-12994.

⁶⁵ Pismo Sekretarza Stanu z 1 marca 1973. AKKW, A 1/134.

⁶⁶ Pismo kard. K. Wojtyły z 9 września. AKKW, GV-1/154.

studiach kapłani byli zobowiązani tak do udziału w konferencjach formacyjno-duszpasterskich, jak i do uczestnictwa w rekolekcjach kapłańskich.⁶⁷

Dziesięcioletnia praca kard. K. Wojtyły w Kongregacji Duchowieństwa dobrze przysłużyła się zarówno posoborowej odnowie życia i posługi kapłanów w Kościele, jak i ożywieniu duszpasterstwa.

ZAKOŃCZENIE

Posoborowa odnowa Kościoła wymagała właściwej inspiracji płynącej z nauczania *Vaticanum II* i odpowiedzialnej koordynacji, której podjęła się zreformowana Kuria Rzymska. Skuteczność tej odnowy w dużym stopniu zależała od ludzi. Takim człowiekiem był kard. Karol Wojtyła, uczestnik wszystkich sesji Soboru. Znał on ducha Soboru, jego nauczanie i wskazania. Miał bogate doświadczenie w realizacji Soboru w archidiecezji krakowskiej. Dlatego mógł skutecznie i owocnie służyć Kościołowi powszechnemu, uczestnicząc w pracach jego centralnych organów, zwłaszcza Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego, kierującej reformą liturgii, oraz Kongregacji Duchowieństwa, odpowiedzialnej za odnowę życia i posługi kapłańskiej.

THE PARTICIPATION OF CARDINAL KAROL WOJTYŁA IN THE WORKS OF THE CONGREGATION FOR (SACRAMENTS AND) DIVINE WORSHIP AND THE CONGREGATION FOR THE CLERGY

Summary

„Accomodata renovatio”, the renewal of the Church initiated by the Second Vatican Council, was conducted and guided by the assistance of the reformed Roman Curia. An important element of this reform was the admission of Bishops from different countries of the world to the Roman Curia. In this way, the Archbishop of Cracow, Cardinal Karol Wojtyła, became a member of several departments of the Apostolic See. The reformed Roman Curia rendered considerable assistance to the Pope and other shepherds in the renewal of the entire Church.

Card. K. Wojtyła actively participated in the works of the Congregation for Divine Worship, later renamed the Congregation for Sacraments and Divine Worship. He took part in the reform of the liturgy which was conducted by this Congregation, participating in the preparation of liturgical books and documents comprised of liturgical regulations.

Card. K. Wojtyła was also a member of the Congregation for the Council, later called the Congregation for the Clergy. It was concerned with the renewal of the spiritual life and ministrations of priests, as well as, the revitalization of their apostolate.

---

⁶⁷ Tamże.